

מי יתנך כאח לי

הקדמת העורך

בזמן שבית המקדש היה קיים, התקיים קשר מיוחד בין עם ישראל והקב"ה. שכינה הייתה ביניהם, גילוי אלוקות היה נחלת היהודי הפשוט ביותר והקדושה היתה בכל מקום. משחרב בית המקדש – חרב גם הצינור דרכו נמשכה והורגשה קדושה זו בעולם. קשה מאד להגיע אל אותה תחושת קירבה לאלוקות, וכל קנין רוחני דורש מאמץ רב.

האם נגזר עלינו להיות רחוקים בזמן הגלות ללא אפשרות כלשהי להתחבר לרוחניות "מעין" זו שהיתה בזמן הבית לכל הפחות? אמנם חז"ל הפליגו בשבח לימוד התורה שיש בה הכח לחבר את עם ישראל עם ה' שכן ידוע המאמר השגור (המיוסד על מאמר הוזהר ח"ג עג, א. "תלת קשרין מתקשרין דא בדא ישראל אורייתא וקוב"ה") "ישראל, אורייתא וקוב"ה כולא חד". אך האם חיבור זה טומן בחובו את אותה הקירבה לאלוקות כמו בזמן הבית? ומה יעשה בעל עסק שאין תורתו ואומנותו ואולי אף גם אין עיתותיו בידו לקבוע עיתים לתורה כלל?

כל זה ועוד, במאמר שלפנינו:

מי יתנך כאח לי

"א מי מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא-יבזו לי ב אנהגך אביאך אל-בית אמי תלמדני אשקך מין הרקח מעסים רמני" (שיר השירים פ"ח). מי יתנך כאח לי – זוהי בקשת כנסת ישראל מאת ה' בזמן הגלות. שכן בזמן שבית המקדש היה קיים נקראו בני ישראל "אחים" למקום. כלומר בזמן בית המקדש נרגשה קירבה מיוחדת בין ישראל לאביהם שבשמים. הקשר בין המקדש לבין לתחושה ה"משפחתית" מעוגן בפסוק "ח למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: ט למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך" (תהילים קכ"ה). הסמיכות בין "למען אחי ורעי" לבין "למען בית ה' אלוקינו" מעידה כי עצם קיום בית המקדש והשראת השכינה בו מהווה ציר חיבור בין ישראל לה', ציר שלגביו בני ישראל הם כביכול "אחים" לה'. ומשחרב בית המקדש וחיבור זה בהעלם, מבקשים בני ישראל "מי יתנך כאח לי".

"אפי רברבי ואפי זוטרי"

בזמן שבית המקדש היה קיים. היה ארון ברית ה' שוכן בקודש הקודשים. על גבי ארון ברית ה' נמצאו הכרובים. במסכת חגיגה (י"ג:) נאמר: "היינו פני כרוב, היינו פני אדם, אפי רברבי ואפי זוטרי" כלומר שפני הכרובים היו כפני אדם. לאחד מן הכרובים היו פנים של אדם מבוגר, ולשני פני תינוק. הימצאות הכרובים על הארון, פונים איש אל אחיו, וכן העובדה כי לאחד פני מבוגר ואילו לשני פני תינוק, מרמזת על תוכנו של ארון ברית ה' כולו. ועל הקשר בין עם ישראל לה'.

במרכבת יחזקאל הנבואית, נחזית מרכבה אותה מושכים מלאכים בעלי חזות של בעלי חיים שונים: פני אריה, פני שור ופני נשר. על הכסא שבמרכבה נחזית "דמות כמראה אדם". מבאר אדמוה"ז כי דמות האדם שבמרכבה רומזת על התורה, כמו שכתוב: "וזאת תורת האדם". והביאור בזה:

התורה כולה היא רצף שמותיו של ה' יתברך. וכמו שבאדם, אין השם מהווה חלק ממהותו של האדם, שכן מהותו של האדם הם שכלו ומידותיו הנחוצים לו גם כשהוא לבדו. ואילו שמו של האדם נחוץ לו רק כאשר הוא חלק מחברה, שאז ניתן להבדילו מזולתו ע"י קריאה בשמו. כמו כן הוא גם בשמותיו של הקב"ה שאינם מהותו ועצמותו, כל הצורך בהם הוא רק כלפי הנבראים ע"מ שתהיה להם נקודת יחס ופניה כלשהי לה'. וכפי שהנבראים כולם משתלשלים מחכמתו של ה', כמו שכתוב "כולם בחכמה עשית". כך גם שמותיו של ה', הם בעצם רצף של הארה אלוקית היורדת ומשתלשלת דרך התורה מספירת החכמה ועד שהיא מתלבשת באותיות הגשמיות של התורה. והנה לגבי האדם - אע"פ שאין שמו של האדם חלק ממהותו ועצמותו, מכל מקום כאשר חפצים לקרא לאדם אין אומרים "פלונני, גופך, שכלך ומידותיך" אלא פשוט קוראים לו בשמו כאילו היה הוא ושמו דבר אחד. כמו כן הוא גם לגבי שמותיו של ה' הבאים לידי ביטוי באמצעות הספירות, שהגם שהוא נעלה מאד משמותיו (מהספירות) ורק מתאחד עימם על מנת לפעול בעולם, מכל מקום בעת שהוא מתאחד עימם הרי הוא נקרא בשם המתאים לאותה הספירה כאילו היו אחדים ממש. ולכן נקראת ספירת החכמה גם בשם "אדם" (לפעמים נקרא גם "אדם הראשון" או "אדם קדמאה") הרומז ל"אדם העליון", כלומר ה'. גם התורה, בהיותה חכמתו של ה', ובהיותה רצף שמותיו של ה' כנ"ל, נקראת בשם "אדם". ויותר מכך, כיון שמדובר בחכמתו האין סופית של ה', נקראת התורה בשם "אפי רברבי", כלומר "פני אדם גדול". שהוא כנגד אחד מן הכרובים שעל הארון, כנ"ל.

אלא, שעל מנת שתשתלשל התורה עד למטה ותתלבש במצות גשמיות ובאותיות גשמיות, נדרש צימצום רב של החכמה האלוקית. צמצום זה נרמז במאמר רז"ל (שמו"ר פט"ו): "צמצם שכינתו בין בדי הארון", המקום ממנו היה הקול מדבר על משה. והארה מצומצמת זו נקראת "אפי זוטריה", כלומר "פני תינוק" (כמו שעל מנת להסביר שכל עמוק לתינוק יש לצמצם את השכל במאד מאד) שהיא כנגד הכרוב השני שעל הארון. וכן כנגד האדם כפשוטו שהוא מצומצם יכולת להשיג אלוקות.

ע"פ כל הנ"ל, מבאר אדמוה"ז כי שני הכרובים אשר פניהם "איש כנגד אחיו", מבטאים את שני הקצוות של התקשורת בין האדם לבין בוראו. מצד אחד – "אפי זוטרי" האדם המוגבל ובעל יכולות מצומצמות נושא את עינוי לה' ומוסר את נפשו בעבודת ה' בלימוד התורה, בקיום המצות ובעיקר בזמן קריאת שמע, שאז מתבונן איך שה' אחד, ללא שינוי. ואיך שה' אמר והיה העולם ואיך שהעולם בטל לאלוקות וכו' (כפי שנתבאר כבר במאמרים הקודמים). ומאידך, נמשך מלמעלה, מ"אפי רברבי" הארה אלוקית על נפשו של האדם.

דבר זה בא לידי ביטוי גם בכנפי הכרובים. כמו שכתוב "וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים לְמַעַלָּה כו'" (שמות כ"ה, ט). וכתוב בזוהר (פ' אחרי, דנ"ט ע"א, ובויהי דרכ"ח סע"ב) "תלת זימנין ביומא כו' אינון מגרמייהו סלקין גדפייהו כו'" (שלש פעמים ביום כו' הם בעצמם מניפים את כנפיהם כלפי מעלה). ופירש הרמ"ז שם – דהיינו בשעת ג' תפלות שבכל יום. דהיינו שבכל עת התפלה מג' תפלות הנ"ל הם עולים מעולמות בי"ע (בריאה, יצירה ועשיה – העולמות התחתונים יותר) אל עולם האצילות. הביטוי "סלקין גדפייהו" כאן מרמז על התעוררות האהבה ויראה שבישראל. שכן אהבה ויראה נקראים "גדפין" (כנפים) ועל ידם מתרוממת עבודת ה' של היהודי לדרגות גבוהות. אמנם, כאשר מגיע עבודתו של יהודי לדרגות הגבוהות ביותר, נמשך לו ע"י זה מלמעלה דרגת "אהבה רבה" לה' (כפי שנתבאר במאמר "וזה יתנו כל העובר על הפקודים", פ' כי תשא). ואזי נקרא "אח" לה'. וזה מה שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים.

התורה במקום הכרובים

בית המקדש חרב, ועימו נגנזו גם הכרובים. תורת החסידות רואה בכל אירוע היסטורי שרש רוחני ומשמעות רוחנית. גניזת הכרובים איננו רק העלם והסתר על האפשרות לשקם את בית המקדש. גניזת הכרובים מבטאת את עומק הגלות הרוחנית בה נמצא עם ישראל. שכן כאמור לעיל, הכרובים מסמלים את קשר ה"אח" אל ה', ומכאן שגניזתם מסמלת את העדר היכולת, לכאורה, לייצר קשר שכזה בזמן הגלות. לפי שאין יותר הארה מאפי רברביה לאפי זוטריה.

אלא שהקב"ה הקדים תרופה למכה, ובזמן הגלות, כאשר כנסת ישראל נודדת לחפש את שאהבה נפשה ומיחלת "מי יתנך כאח לי", עדיין שורה הקב"ה בינותם – ע"י התורה! שכן "מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה" (ברכות ח). התורה, בהיותה מושרשת בחכמתו של ה' מצד אחד, ומתלבשת בענינים גשמיים מאידך – היא זו שיכולה לחבר את עם ישראל עם הקב"ה. וכאשר אדם לומד תורה הרי הוא כאותו התינוק היונק חלב שעי"ז איבריו מתגדלים. כך ע"י לימוד התורה מתגדלים ומתרחבים כלי נשמתו של הלומד אפילו יותר ממה שהיו קודם ירידת הנשמה לגוף. ואזי האור האלוקי הנמצא בתורה מאיר בו ומקרב אותו אל ה'. בדומה לכרובים.

אך עדיין צריך להבין: בכרובים היה הקירוב משתי הכיוונים – מצד אחד מסרו ישראל את נפשם לה' בתפילה (העלאה מלמעלה למטה), והדבר עורר עונג אצל ה', וכתגובה נמשך להם מלמעלה אהבה רבה (המשכה מלמעלה למטה). ואילו בלימוד התורה יש לכאורה רק המשכה חד צדדית - מלמעלה למטה (האדם הלומד ממשיך לשכלו ולנשמתו הארה אלוקית) ואם כן – אין זה דומה לכרובים לגמרי? על כך מבאר אדמו"ר הזקן שגם בלימוד התורה של יהודי יש עונג גדול לה', שכן לימוד התורה "מחבר" כביכול את הקב"ה עם העולם, וזוהי הרי התכלית שלשמה נברא העולם.

אלא שיש הבדל בזה בין לימוד התורה שבכתב ללימוד התורה שבעל פה. שהתורה שבכתב מושרשת בספירת החכמה. ואילו התורה שבעל פה מושרשת בספירת הבינה. ההבדל בין חכמה לבינה הוא שבחכמה נמצאים כל הפרטים מרוכזים בנקודה אחת, ישנו את עצם הרעיון אבל לא את ההבנה לגבי פרטיו. בבינה לעומת זאת, כבר לא ניכר כל כך עצם הרעיון, ולמעשה הרעיון נראה דרך הפרטים הרבים שבו. כלומר בספירת הבינה בא הרעיון בהבנה ע"י ראיית פרטי הפרטים שבו. התענוג מיוחס יותר לספירת הבינה. הבנת דבר על בוריו מקנה לאדם עונג גדול יותר מהחוויה הראשונית של השגה מעורפלת. (וכן שרש הבינה גבוה יותר מהחכמה והוא מפנימיות ה"כתר"). ולכן ע"י לימוד תורה שבעל פה נמשך עונג רב יותר מאת ה' והחיבור אל האלוקות נעשה חזק יותר – "כאח לי".

מעלת בעלי העסקים על לומדי התורה

ומה יעשה בעל עסק שאין תורתו אומנותו? כיצד יוכל להתקרב אל ה' היום? על כך ממשיך הפסוק ואומר "אמצאך בחוץ" שזה מוסב על בעלי העסקים הנמצאים "מחוץ" לאהלה של תורה. ואף על פי כן, גם שם ימצאם ה'. שכן יש בבעלי העסקים מעלה שאינה נמצאת בלומדי התורה – התעסקותם עם עיניני העולם (באופן כשר) בששת ימי המעשה, מבררת מהעולם את ניצוצות הקדושה החבוים בו. כלומר: אמנם ירידתו של האדם להתעסק עם גידרי העולם היא לצורך פרנסתו הגשמית. אבל כך בדיוק ברא הקב"ה את עולמו, שהאדם, על מנת "לפרנס" כביכול את הקב"ה בניצוצות הקדושה, יאלץ לפרנס את עצמו בהתעסקות עם העולם, כך שהניצוצות החבוים בו "ידבקו" באדם. ואז, ע"י לימוד התורה, קיום המצוות, עבודת התפילה ובעיקר בזכות התפילות של שבת קודש - עולים ניצוצות אלו ומתכללים שוב בשרשם, ודבר זה מיסב נחת רוח רב לה'. למעשה, הנחת רוח הנגרם לה' ע"י בירור ניצוצות אלו הוא כה רב, עד שדוקא לגבי בעלי העסקים נאמר בהמשך הפסוק "אשקך". שהקב"ה מרוב נחת "נושק" כביכול ליהודי (הנשיקה מרמזת על דרגה נעלית מאד באהבה שאינה יכולה להתפרש בדיבור). אמנם בהמשך נאמר "אנהגך אביאך אל בית אימי" כי גם בעלי עסק צריכים לקבוע עיתים לתורה. ואדרבא, בגלל קביעות עיתים לתורה ע"י הבעל עסק דורש קבלת עול גדולה – מוסיף הדבר נחת רוח לה' ית' והקב"ה קובע לו שכר רב, כפי שנאמר בהמשך: "אשקך מין הרקח" (יין שיש בו ריח טוב – ריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו).

Avinoam.Aharoni@gmail.com

ב"ה פ' תרומה, מאמר "מי יתנך כאח לי" שבתורה אור.

גם מי שאין לו פנאי כלל ללמוד תורה, או שאינו יודע ללמוד תורה, יכל לעורר נחת רוח רב לה' ע"י משא ומתן באמונה וקיום המצות בהידור. ועל זה ממשיך הפסוק ואומר: "מעסיס רימוני", הרימון רומז על תרי"ג מצות. וקיום המצות ממשיך מלמעלה "עסיס" כלומר תענוג עליון.